

INTEGRATSIYA ASOSIDA TASVIRIY SAN'AT VA MUSIQA DARSLARINI TASHKIL ETISH

Sultanov Xaytboy Eraliyevich,
ChDPU, San'atshunoslik fakulteti professori
xayitsultanov@gmail.com.

Baynazarova Nilufar Xikmatullayevna,
ChDPU, San'atshunoslik fakulteti tyutori
baynazarovanilufar5@gmail.com.

Giyasova Nilufar Barotbayevna,
ChDPU, "Tasviriy san'at" yo'nalishi 1-kurs magistranti
nilufarbaratbayevna@gmail.com.

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada asosiy e'tibor amaliy mashg'ulotlarda musiqa va tasviriy san'at o'rtasidagi integratsiyalashuvga qaratilgan. Maqolada musiqa va tasviriy san'atning estetik tamoyillari, ularning badiiy mazmuni va san'atning turli sohalaridagi o'zaro aloqalar keng yoritilgan. Musiqa va tasviriy san'at o'rtasidagi badiiy uyg'unlik, ularning ifoda vositalarining o'zaro ta'siri va bir-birini to'ldirish jarayonlari tahlil qilinadi. Musiqa va tasviriy san'atning o'ziga xos badiiy va estetik imkoniyatlarini ochib berish orqali talabalarga amaliy mashg'ulotlar jarayonida kreativ yondashuvlarni shakllantirish ko'zda tutilgan.*

***Kalit so'zlar:** Estetika, badiiy mazmun, kreativ yondashuv, integratsiya, ritm, rang.*

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish, yangi O'zbekistonning yangi tarixini yaratish, moddiy va nomoddiy

madaniy meros durdonalarini saqlash va targ'ib etish, xalq og'zaki ijodiyoti va havaskorlik san'atini yanada ommalashtirish, yurtimizning jahon madaniy makoniga faol integratsiyalashuvini ta'minlash, madaniyat va san'at sohasini innovatsion rivojlantirishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar amalga oshirildi.¹ Musiqa va tasviriy san'atda ishlatiladigan ritm, rang, kompozitsiya va boshqa badiiy vositalar orqali estetik ta'sir yaratishning turli yo'llari ko'rsatiladi. Mashg'ulotlarda talabalarga san'atning bu ikki sohasi o'rtasidagi aloqani sezish va ularni uyg'unlashtirishga qaratilgan amaliy misollar taqdim etiladi. Shuningdek, musiqaning va tasviriy san'atning badiiy mazmunini birlashtirishning kreativ usullari orqali san'atning estetik jihatlarini boyitish muhim. Musiqaning tuzilishi va uning badiiy mazmuni tasviriy san'atdagi kompozitsiya, rang va shakllar orqali to'liq aks ettirilishi mumkin².

Musiqa va tasviriy san'at o'rtasidagi o'zaro aloqalar, ritm, melodiya, garmoniya kabi musiqiy elementlar bilan rang, shakl, kompozitsiya kabi tasviriy san'at vositalarining uyg'unlashuvi talabalarga badiiy va estetik mazmunni yaratishning yangi usullarini taqdim etadi. Musiqa va tasviriy san'atning badiiy mazmunini uyg'unlashtirishda turli amaliy usullar, texnikalar va metodlar ishlab chiqiladi. Masalan, musiqa ritmining tasviriy san'atda rang va kompozitsiya bilan uyg'unlashuvi, musiqaning emotsional va strukturaviy jihatlarini tasviriy san'atga qanday ta'sir qilishini o'rganish jarayoni keltiriladi. Shuningdek, musiqa va tasviriy san'atning o'zaro integratsiyasi orqali badiiy ifoda vositalarining yangi shakllari yaratiladi, talabalarga bu usullarni qo'llash imkoniyatlari beriladi. Musiqa va tasviriy san'atning bir-birini to'ldiruvchi elementlari orqali talabalarda kreativ yondashuvni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mashg'ulotlarda musiqa

¹ 26.05.2020 yildagi PF-6000-son Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni ta'sirini yanada oshirish chora – tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy ba'zasi.

² Baxshiev, K. (2021). *San'at va estetik tamoyillar: Tasviriy san'at va musiqa o'rtasidagi integratsiya*. Tashkent: San'at va madaniyat nashriyoti.

va tasviriy san'atning uyg'unlashuvi orqali estetik ta'sirlarni yaratish va yangi badiiy usullarni o'rganishning samarali yo'llari ko'rsatiladi. Badiiy mazmun va estetik birlashuvning amaliy jihatlari, ular orqali talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar tavsiya etiladi. Dmitriy Kabalevskiy shunday yozadi: "Mana, Chaykovskiy musiqasi. Albatta, rus musiqasida tabiatga bag'ishlangan sahifalar undan oldin ham yangragan, ammo rus kompozitorlarining hech biri Chaykovskiy kabi rus manzarasining ohangini topa olmadi. Ayniqsa, yilning 12 oyiga bag'ishlangan o'n ikki qismli "Fasllar" kompozitsiyasida o'zining beqiyos soddaligi va birdek aql bovar qilmaydigan ichki manzarasi bilan hayratga soladi. Biz bu pyesani tinglagan fursat, ularni ko'ra olamiz". Musiqa go'yoki ranglangan asar bo'lsa, tasviriy san'at notalardan iborat musiqadir.³

Musiqa va tasviriy san'at o'rtasidagi estetik aloqalar

Musiqadagi ritm tasviriy san'atda shakl va kompozitsiya bilan uyg'unlashishi mumkin. Masalan, musiqadagi tezlik va ritmning ranglar, chizmalar va geometrik shakllar bilan bog'lanishi, san'at asarining dinamikasini oshiradi. Mashg'ulotlarda musiqaning ritmik tuzilmalari tasviriy san'atdagi kompozitsiyalarga qanday ta'sir qilishi mumkinligini ko'rsatish zarur.

Musiqadagi melodiya tasviriy san'atda rang palitrasi bilan uyg'unlashishi mumkin. Rangi va harakati o'zgarib turadigan kompozitsiyalar, musiqadagi melodiya va garmoniyalarga ta'sir qilgan holda yaratilgan tasviriy san'at asarlarini ishlab chiqish amaliy mashg'ulotlarda yaxshi misol bo'lishi mumkin. Musiqa va tasviriy san'at o'rtasidagi integratsiya o'zida nafaqat estetik jihatni, balki didaktik va kreativ metodlarni ham mujassam etadi. Masalan, tasviriy san'atda musiqaning struktura elementlari, ritmi va frazalarini aks ettirish, talabalar uchun ijodiy jarayonni osonlashtiradi⁴.

³ Abduvoitovich, B. D. (2023). Tasviriy san'atning fanlararo aloqalar tizimidagi o'rni. *Pedagogs jurnali*, 31(1), 142-148.

⁴ Kamilov, F. (2019). *Amaliy mashg'ulotlarda musiq va tasviriy san'atni uyg'unlashtirish metodlari*. Tashkent: Ta'lim nashriyoti.

Mashg'ulotlarda ikki san'atning o'zaro integratsiyasi

Amaliy mashg'ulotlarda musiqa strukturalarini (ritm, melodiya) tasviriy san'atda (ranglar, chizmalar) aks ettirish orqali o'zaro integratsiya qilish. Bu, talabalarga ikki san'at turi o'rtasidagi estetik uyg'unlikni qanday yaratish mumkinligini amaliy ravishda ko'rsatishga yordam beradi.

Musiqa va tasviriy san'atda improvizatsiya metodlarini sinab ko'rish. Musiqada improvizatsiya qilish, tasviriy san'atda spontan rang va shakllarni yaratish orqali talabalarga kreativ fikrlashni rivojlantirish imkoniyatini beradi. Ushbu uyg'unlikni amaliy mashg'ulotlarda yaratish, talabalarni yangi estetik yondashuvlarni rivojlantirishga undaydi⁵. Masalan, musiqa ijro etilishi bilan tasviriy san'at asarini yaratish jarayoni (musiqa bo'yicha chizmalar, ranglar) ikki san'atning o'zaro uyg'unlashuvida samarali metod hisoblanadi.

Amaliy mashg'ulotlarda badiiy ifoda vositalarini mustahkamlash.

Musiqaning va tasviriy san'atning badiiy ifoda vositalarini uyg'unlashtirish uchun kreativ mashg'ulotlar tashkil etish. Bu mashg'ulotlar musiqa va tasviriy san'atni birlashtirishga qaratilgan bo'lib, talabalar har ikkala san'at turini o'zaro uyg'unlashtirish usullarini o'rganadi. Masalan, musiqa qo'shiqlari yoki instrumental asarlar asosida tasviriy san'at asarlari (rasmlar, chizmalar) yaratish, yoki ular yordamida musiqaning ritmik va melodik xususiyatlarini tasvirlash.

Talabalar tomonidan yaratilgan musiqiy va tasviriy san'at asarlarining birlashtirilgan ko'rgazmalarini tashkil etish. Bu orqali ikki san'atning uyg'unlashuvi va badiiy ifoda vositalarining integratsiyasi amaliy ko'rinishda ko'rsatiladi. Bu yondashuvlar o'z navbatida san'atshunoslikda innovatsion metodlarni rivojlantirishga imkon beradi⁶.

San'at va musiqa o'rtasidagi tarixiy va nazariy aloqalar.

⁵ Davronov, A. (2018). *Musiqa estetikasi va tasviriy san'atdagi innovatsiyalar*. Tashkent: Akademiya nashr.

⁶ Shukurjonova, S. (2017). *Tasviriy san'at va musiqa: Estetik o'zaro ta'sir* (p. 202-215). Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.

Tasviriy san'at va musiqaning o'zaro aloqalari tarixiy jihatdan ham o'rganilishi kerak. Misol uchun, barokko davrida musiqaning va tasviriy san'atning estetik tamoyillari o'rtasidagi aloqalar, romantizm davrida esa musiqaning emotsional ifodasi va tasviriy san'atning figurativ mazmuni o'rtasidagi bog'liqliklarni tahlil qilish.

Musiq va tasviriy san'at estetikasi o'rtasidagi uyg'unlikni amaliy mashg'ulotlar orqali yaratishda yanada kengroq yondashuvlarni qo'llash mumkin. Quyidagi qo'shimcha fikrlar va metodlar, musiqaning va tasviriy san'atning o'zaro aloqalarini chuqurroq o'rganishga yordam beradi va talabalarga ijodiy yondashuvlarni rivojlantirish imkonini beradi.

Musiqadagi elementlar va tasviriy san'atdagi kompozitsiya.

Musiqaning elementlari – masalan, intro, fraza, refren va rivojlanish – tasviriy san'atda kompozitsiya va shakllar bilan taqqoslanishi mumkin. Musiqaning yaratilish bosqichlari tasviriy san'atda qadam-baqadam o'zgaradigan ranglar va shakllar orqali aks ettirilishi mumkin. Mashg'ulotlarda, masalan, bir musiqiy asar uchun tasviriy san'at asarini yaratish, musiqa va tasviriy san'atning o'zaro aloqalarini namoyish etishga yordam beradi.

Musiq va tasviriy san'atda forma va balans muhim estetik tushunchalardir. Musiq kompozitsiyasidagi simmetriya va assimmetriya elementlari tasviriy san'atdagi shakl va kompozitsiyaga ta'sir qiladi. Mashg'ulotlarda musiqa va tasviriy san'atning forma elementlarini o'zaro uyg'unlashtirib, yangi kompozitsiya yaratish orqali talabalarga kreativ fikrlashni rivojlantirish mumkin.

Musiqadagi emotsional ta'sir va tasviriy san'atdagi ranglar.

Musiqaning emotsional ta'siri tasviriy san'atda ranglar va tonlarning tanlanishiga ta'sir qiladi. Masalan, baxtli yoki g'amgin musiqa asarlari, tasviriy san'atda ranglarning iliq yoki sovuq tonlarida namoyon bo'lishi mumkin. Musiqaning emosional holatini ranglar kontrasti orqali tasviriy san'atda aks ettirish talabalarga estetik izlanishlarga olib keladi.

Amaliy mashgʻulotlarda musiqa asarining mazmuni va tuzilishiga qarab ranglarning muayyan hissiyotlarni ifodalashdagi oʻrnini oʻrganish mumkin. Misol uchun, tezkor va energiya bilan toʻla musiqa asari tasviriy sanʼatda yorqin va kuchli ranglar bilan aks ettirilishi mumkin, aksincha, sokin va melanxolik musiqa asari sovuq ranglar bilan ifodalanadi.

Musiqa va tasviriy sanʼat oʻrtasidagi ijtimoiy va madaniy bogʻlanishlar.

Musiqa va tasviriy sanʼat jamiyatda muhim rol oʻynaydi. Mashgʻulotlarda, bu sanʼat turlarining ijtimoiy ahamiyati, ularning jamiyatdagi taʼsiri va ifodasi oʻrganilishi kerak. Masalan, musiqaning ijtimoiy va madaniy maʼnosini tasviriy sanʼatda aks ettirish orqali, talabalarga badiiy ifodaning jamiyatga qanday taʼsir qilishi koʻrsatiladi.

Milliy musiqa va tasviriy sanʼatda ishlatiladigan motivlar, ranglar va shakllar orqali maʼlum bir madaniy yoki tarixiy mavzularni ifodalash mumkin. Mashgʻulotlarda talabalarga musiqa va tasviriy sanʼat orqali oʻz madaniy anʼanalarini ifodalashni oʻrgatish mumkin.

Musiqadagi takrorlanish va tasviriy sanʼatdagi motivalar.

Musiqada takrorlanadigan soʻzlar yoki musiqiy elementlar tasviriy sanʼatda motivlar va naqshlar orqali tasvirlanishi mumkin. Mashgʻulotlarda musiqa asarining takrorlanadigan qismlarini tasviriy sanʼatda ranglar va shakllar orqali aks ettirish, sanʼatning shakllanishi va uning taʼsirini kuchaytirishga yordam beradi. Misol uchun, musiqa asarida bir melodiya yoki fraza takrorlansa, tasviriy sanʼatda bu motivni rang yoki shaklning takrorlanishi orqali aks ettirish mumkin.

Musiqada improvizatsiya⁷ va tasviriy sanʼatda spontanlik koʻp hollarda bir-birini toʻldiradi. Mashgʻulotlarda musiqaning improvizatsiya qilinayotgan qismlarini tasviriy sanʼatda spontan chizmalar, ranglar yoki shakllar bilan aks ettirish talabalarga ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishga yordam beradi. Bu

⁷ (lot- improvisus tusatdan, kutilmagan, taʼsodifiy) musiqa asarining bir yula ijod qilinishi. Musiqa lugʻati Gʻafur Gʻulom nomidagi adabiyot va sanʼat nashiryoti 1987-yil

jarayon talabalarning ikki san'at turi o'rtasida mustahkam aloqalar o'rnatishini ta'minlaydi.

Musiqaning strukturaviy elementlarini tasviriy san'atda vizuallashuv.

Musiqaning strukturasi tasviriy san'atda shakllar va ranglar orqali vizualizatsiya qilish imkoniyati mavjud. Misol uchun, bir musiqiy asarning ritmik⁸ tuzilmasi yoki garmoniyasi tasviriy san'atda geometrik shakllar, chizmalar va ranglar orqali ifodalanishi mumkin. Bu talabalarga musiqa va tasviriy san'atning estetik o'zaro bog'liqligini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Dinamika⁹ va harakat: Musiqaning tezligi va dinamizmi tasviriy san'atda harakat, ranglarning o'zgarishi va kompozitsiyaning shakllanishi orqali aks ettirilishi mumkin. Musiqa ritmi va tezligi tasviriy san'atda shakllarning tez o'zgarishi yoki ranglarning intensivligi orqali ifodalanadi. Mashg'ulotlarda musiqa va tasviriy san'atning dinamikasi bilan ishlash, san'at asarining jonliligi va ta'sirini oshirishga yordam beradi.

Xulosa. Amaliy mashg'ulotlarda tasviriy san'at va musiqa estetikasi badiiy mazmunini uyg'unlashtirish zamonaviy pedagogik jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu uyg'unlik orqali talabalar nafaqat estetik did va badiiy mahoratlarini rivojlantiradi, balki o'z ijodiy salohiyatlarini ham yangi bosqichga ko'taradilar. Musiqa va tasviriy san'atning o'zaro ta'sirida kompozitsiya, rang va ritm kabi badiiy elementlar bir butunlikka keltiriladi, bu esa talabalarning bilim olish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Musiqa va tasviriy san'atning uyg'unlashuvi orqali nafaqat badiiy mazmunning chuqurlashtirilishi, balki ijodiy tafakkurning rivojlanishi ham ta'minlanadi. Bu esa talabalarning estetik didini shakllantirish, ular orasida san'atning turli yo'nalishlariga bo'lgan qiziqishni oshirish va madaniy qadriyatlarni keng targ'ib qilishga yordam beradi. Shunday

⁸ (ritmicheskoe deleniye) ikki va uning ko'paytirilishi asosida bo'linishi. Musiqa lug'ati G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashiryoti 1987-yil

⁹ Dinamika (yun dinamikos- kuchli) muzika tovushlarinig qattiq-sekin ijro qilinishi. Musiqa lug'ati G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashiryoti 1987-yil

qilib, ushbu yondashuvni amaliy mashg‘ulotlarda qo‘llash o‘quv jarayoniga nafaqat yangi pedagogik metodlarni olib kiradi, balki san‘at va musiqa integratsiyasining o‘qituvchilar va talabalarga beradigan ilmiy-amaliy foydasini ham kengaytiradi. Bu esa pedagogik faoliyatda yangi imkoniyatlar ochib, san‘at va madaniyat sohasidagi innovatsion yutuqlarga erishishda mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. 26.05.2020 yildagi PF-6000-son Madaniyat va san‘at sohasining jamiyat hayotidagi o‘rni ta‘sirini yanada oshirish chora – tadbirlari to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy ba‘zasi.

2. Baxshiev, K. (2021). *San‘at va estetik tamoyillar: Tasviriy san‘at va musiqa o‘rtasidagi integratsiya*. Tashkent: San‘at va madaniyat nashriyoti.

3. Abduvoitovich, B. D. (2023). Tasviriy san‘atning fanlararo aloqalar tizimidagi o‘rni. *Pedagogs jurnali*, 31(1), 142-148.

4. Davronov, A. (2018). *Musiqa estetikasi va tasviriy san‘atdagi innovatsiyalar*. Tashkent: Akademnashr.

5. Kamilov, F. (2019). *Amaliy mashg‘ulotlarda musiqa va tasviriy san‘atni uyg‘unlashtirish metodlari*. Tashkent: Ta‘lim nashriyoti.

6. Shukurjonova, S. (2017). *Tasviriy san‘at va musiqa: Estetik o‘zaro ta‘sir* (p. 202-215). Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.

7. Musiqa lug‘ati G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti 1987-y

8. Rustam Xudayberganov. Rangshunoslik asoslari. O‘zbekiston matbuot va axborot agentligining G‘ofur G‘ulom nomidagi nashriyot Toshkent 2006-yil.

9. www.lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi.